

Олександр КЛЕКОВКІН,
доктор мистецтвознавства, професор

РЕЖИСУРА: ДО ІСТОРІЇ ТЕРМІНІВ

Згідно з поширеною точкою зору, режисура народилася в останній чверті XIX ст. Щоправда, поширена ця зовсім не безневинна теза лише у певному просторі й часі.

У різних дослідників дата народження режисури варіюється – від середини XVIII до початку XX ст.; інколи ця дата визначається з відповідними уточненнями – «початки сучасної режисури», «режисура в сучасному розумінні», «сучасна режисура» і нарешті – «режисура літературного театру».

Однак поряд із цим існує й інша точка зору, представлена, зокрема, в «Енциклопедії польського театру», що була видрукувана 2003 року у Варшаві. Авторка цієї ґрунтовної праці, не заперечуючи поширеного твердження про те, що режисура – дітище XIX ст., подає короткий нарис історії професії від початків (античності) і навіть говорить про першого відомого польського режисера, постановника «*Ludicium Paradis*» 1522 року у Вавелі. А далі статтю «*Stanisław z Łowicza*» починає зі слів: «*pierwszy w Polsce reżyser znany z imienia <...> Inscenizował 1522 sztuke...*» [1]; латиною ця посада називалася «*moderatore atque dux*» (керівник і начальник).

Не будемо, проте, обговорювати теорії походження режисури, адже все це лише точки зору; звернімося краще до фактів або принаймні до слів, які зберегли згадку про факти.

Факти ж завжди варті вивчення, а надто у випадках, коли вони суперечать поширеній точці зору.

Незалежно від інтерпретації ці факти засвідчують процес роботи якихось осіб (режисерів або «проторежисерів») над видовищами.

Головний документ, який віддзеркалює режисерську діяльність у «дорежисерському» театрі, – примірник п'єси, в якому позначені мізансцени вистави, сценічні ефекти, описи гримів, костюмів і т.ін. (переінакшивши репліку Вс. Мейєрхольда, назвімо ці примірники книгами «смачних ремарок» із приводу п'єси, що виставляється).

В європейських мовах ці примірники дістали різні назви: в англійській мові – *promptbook*, *promptcopy*, *regie book*, *regie*, *working manuscript*, *working script*; у данській мові – *regieprotokol*; у німецькій – *Regie-buch*; у французькій – *livret de mise en scène* (букв. – книга підказок) та ін. [2].

Вперше такі примірники фіксуються у керівників середньовічних містерій. У Німеччині ці примірники (*Dirigierrolle*) створювалися шпільрегентами (*Spielregent*), інколи навіть позичалися іншим монастирям і приходам. В Іспанії вони називалися *консуєтас* («*consuetas*»), в Англії – ордінале (*ordinale* – від *ordo*), реєструм (*registrum*, *registra*), у Франції – *abregié*. Завдяки церковній і монастирській традиціям примірники багатьох великодніх ігор і містерій збереглися.

Один з найдавніших серед таких примірників створений франкфуртським шпільрегентом, під керівництвом якого 1350 року була виставлена містерія. Цей примірник являє собою два сувої завдовжки в чотири з половиною метри з нанесеними червоним чорнилом вказівками латиною.

У Мадриді за підготовкою ауто спостерігав столичний коррехідор або його заступник і двоє рехідорів, а верховну владу представляв член Ради Кастилії, іменований комісаром, суперінтендантом або протектором, який також створював план постановки і мусив забезпечити попередній перегляд видовища. Він також заздалегідь підбирав виконавців і навчав їх, інколи протягом тривалого часу.

В одному з примірників люцернської містерії викладені вимоги до виконавців: «Люципер мусить мати розкішний, лютий і гордий вигляд. Чорти повинні бути сильними чоловіками, вміти кричати, немов чибіси, й робити дивовижні стрибки. Дочка Ірода мусить володіти мистецтвом танцю. Ролі ангелів повинні виконуватися чотирнадцятилітніми хлопчиками з ніжними голосами, роль Пресвятої Діви Марії – молодим священиком або хлопчиком з належною статуєю, ніжним голосом, скромними жестами й бездоганим поведженням».

За «режисерськими примірниками», що містили початкові й фінальні репліки виконавців із «режисерськими» ремарками, керівник визначав порядок виходів персонажів, виконував функцію суф-

лера, а палицею-указкою (нім. *Dirigierstab*) торкався тих акторів, які мусять вступати в дію. Такий керівник вистави з паличкою і «режисерським примірником» у руках зафіксований, зокрема, на відомій гравюрі Ж. Фуке «Мучеництво св. Аполлонії» (1460).

Оскільки одній особі неможливо було здійснити режисуру настільки складного масового вистави, обов'язки керівника розподілялися між декількома особами. Так, угода між виконавцями містерії у Валансьєні (1547 р.) розподіляє організаційну роботу між 13-ма суперінтендантами. Один брав на себе відповідальність за трибуни для глядачів і обладнання площі для гри, іншому доручалася організація дії, тобто робота з виконавцями, третьому – музична частина, трюки тощо, четвертому – обробка тексту, переписування і розподіл ролей. Далі – організація частування гостей і влаштування бенкетів, збереження порядку в місті у дні показу містерій, охорона декорацій, що залишалися на площі на ніч і т. ін. (так, міська влада міста Монса заборонила вхід на площу, де йшла містерія, дітям до 12 років без супроводу дорослих, старим німецьким людям і вагітним жінкам, а також встановила нічну варту для охорони декорацій і призначила охорону для чергування при міській раді; до дев'ятої години ранку нікого не пропускали на площу, і тільки з появою збирачів, що стягували платню з глядачів, площа відкривалася для народу).

У XVIII ст. у примірниках французького актора Анрі-Луї Лекена записуються не лише мізансцени, а й усі необхідні декорації, аксесуари, музичні номери тощо. Так, у режисерському примірнику до постановки трагедії Вольєра «Альзіра» (1736) наведені вказівки співробітникам, диригентові, секретареві-суфлерові, машиністові-декораторові, костюмерові, старшому бутафорові, керівникові співробітників, а також дається повний монтувальний лист вистави. Подібні примірники, очевидно, були необхідні і для постановки складних машинних трагедій XVII ст.

На етнічній території України такі вказівки вперше зустрічаються у примірнику п'єси Лаврентія Горки «Іосиф Патріарха» (1708), на сторінках якої подається запис мізансцени – «образ хору, як муринчики скакали».

У XIX ст. істотні зміни у формат цих примірників вносить дирекція Паризької опери, котра, починаючи з 1829 року, друкує т.зв «головні пояснення» (франц. *indications générales*) – видання, які давали спеціальні театральні пояснення щодо планування, мізансценування, костюмів, декорацій, техніки чистих перемін, бутафорії та реквізиту, необхідних для постановки конкретної опери («Жидівка», «Роберт Диявол» та ін.). Ці пояснення використовувалися у практиці постановки вистав на сценах інших театрів, у т.ч. зарубіжних, і відіграли значну роль у тиражуванні постановочних канонів оперної вистави. Інколи в англійському театрі вживається також сленговий вираз «редакція французька» (англ. *French edition*) – друкована версія успішно поставленої п'єси з усіма ремарками, що вказують на мізансцени, постановочні ефекти, музичні номери тощо. Згодом у Франції з'явився термін «*livret de mise en scène*» (у буквальному перекладі – книга постановки), а в англійському театрі – *promptbook* (букв. – книга підказок, книга нагадувань, книга допомоги).

Паралельно до примірників з'являються й терміни, в яких віддзеркалюється діяльність, спрямована на організацію вистави.

На різних етапах розвитку театру цю функцію виконували драматурги, провідні актори, художники, адміністратори, однак уже в античному театрі з'являються посадові особи, до обов'язків яких входить організація роботи над виставою.

У давньогрецькому театрі здійснення цієї функції приписується хорегам, корифеям, дидаскалам, гіподидаскалам, хородидаскалам (*χорοδιδάσκαλος*), орхестродидаскалам, трагедодидаскалам (учителям трагічних хорів, авторам п'єс), у давньоримському театрі – *dominus gregis* (щось на кшталт антрепренерів) та ін.

У середньовічній Франції для характеристики режисерської функції вживається латинський термін «*dicit*», а сам постановник називається «*conducteurs du jeu*» або «*maître du jeu*» (керівник гри), «*conducteurs des secrets, maître des secrets*» (творець сценічних чудес), інтендант (*intendant* – керівник) і суперінтендант (*superintendent*). Ця ж назва (*intendant*) дістає поширення в англійському й німецькому театрі (сьогодні функції інтенданта розрізняються у театрах різних країн: в Італії – це фінансовий, а в Німеччині – артистичний керівник театру). Поряд із цим у театрі середньовіччя

вживається й латинський термін *ordinary* – головний координатор великих вистав під час свята Тіла Господнього.

Одного з керівників містерій (лат. *conductor, conductoris, conductor histrionum*; франц. *conducteurs des secrets* – керівник секретів, творець див) можна побачити серед перших відомих зображень організатора вистави у XVI ст. – на малюнку з рукопису швейцарського драматурга XVI ст. Якова Руофа, котрий сам втілював власні драматичні твори. Він підбирав виконавців і вчив їх, інколи протягом тривалого часу.

В Італії XV-XVI ст. ця функція фіксується в термінах *фестайоло* (італ. *festaiolo, festainoli, festaiolo* або *festaiuoli*, від *fiesta* – свято; керівник мандрівної трупи, постановник святкових урочистостей) і *капокоміко* (*sarocomica* або *sarocomico, regiacomica*, від *saro* – керівник і *comico* – актор). У XV ст. в Англії фіксується також термін *pageant master* – керівник педжента. В Іспанії XVI ст. – автор комедії (*autor de comedias*, творець вистави). У Франції XVII ст. – *grand divertisseur* (завідувачем королівських розваг), *intendant, premier garçon de théâtre*. У німецькому театрі XVIII ст. – *принципал* (лат. *principal*). У театрі езуїтів – *хорег*.

З XIV ст. в Англії фіксується й посада, котру за її призначенням можна було б умовно назвати «головним режисером усієї держави». Це – *Masters of the Revels* (що можна перекласти як майстер насолоди) – у XIV-XVII ст. це посадова особа при королівському дворі, до обов'язків якої входила організація королівських свят і розваг. З кінця XV ст. йому підпорядковується ціле управління – *The Office of the Revels* (що можна перекласти як Управління забезпечення розваг, Управління організації насолоди або Управління організації байдиківання). Діяльність цієї структури спрямовувалася на організацію свят і розваг: управління майном, відстеження рахунків, забезпечення матеріалами і майстрами для виготовлення реквізиту, шаф для одягу, а також докладний облік усіх учасників «насолод». Сам керівник управління здійснював контроль і цензуру творів, які виставлялися перед глядачем, а за правління Єлизавети ще й видавав патенти на влаштування видовищ.

У видрукованому Російською Академією наук 1731 року «Німецько-латинському і російському лексиконі» («Вейсманів лексикон») для позначення діяльності режисера вживається німецький термін *Comodiantenmeister* – «*der Printz darunter, imperator histricus*», що перекладається як «начальник комедианський, управитель в комедии». У цей же час у Росії вживаються терміни *модератор, мідіратор, модератор, медіатор* (від лат. *moderator* – керівник).

У шкільному театрі XVIII ст. на етнічній території України у цей час вживається словосполучення «*magister somaediae*» (застосоване 1736 року Митрофаном Довгалевським, який, атестуючи в Київській академії Саву Лебединського, позначив навпроти його прізвища – «*magister somaediae*», що, на думку Д. Вишневського, свідчить про те, що учні писали інтермедії, а можливо, були й режисерами); цей термін дістав поширення також у польському театрі XVII ст. (лат. *magister somaediae*, польськ. *magister komedyje*).

Сама ж функція створення видовища у шкільному театрі на етнічній території України позначалася словосполученням «*проявлена на феатре*» (саме так подається у М. Козачинського у шкільній драмі «*Трагедія сирѣчь печальная повѣсть о смерти послѣдняго царя сербскаго Уроша Пятаго и о падении Сербскаго царства...*», яка у червні 1733 року була поставлена – «*проявлена на феатре*»).

Французький термін «*régisseur*» (від лат. *rego* – керівництво; франц. *metteur en scene*; англ. *director*; нім. *Regisseur*; ісп. *director de teatro*; вірменськ. – *rezhisor, derusuc*; польськ. *reżyser*) фіксується у французькому театрі в XVII ст. Поряд із цим у французькому театрі вживається термін *metteur en scène*, а в Англії – *producer* – продюсер – творець, організатор вистави.

1742 року термін «режисер» завезено до Росії (вперше слово вживається стосовно керівника французької трупи, що гастролювала в цей час); з 1762 року слово вживається в офіційних документах; з 1771 року «головним режисером» Придворного театру призначається І. Дмитрієвський; 1783 року створюється спеціальний комітет для управління видовищами і музикою на чолі зі статс-секретарем Катерини О.В. Олсуф'євим. Вводиться також посада інспектора або наглядача, котрий поєднував адміністративні й творчі функції.

Поряд із цим у програмі російської придворної оперної вистави «Сципіон» 1745 року виокремлюються такі види діяльності, як «музику сочинил», «стихотворство учинено» и «изобретение оперы» (останнє визначення, вірогідно, стосувалося режисури). 1747 року у програмах російського придворного театру зустрічається також інше словосполучення, що має відношення до функції режисури: «Украшения. Виды и танцы всея оперы» або 1750 року «Украшения, Зрителства и балеты» (у цьому розділі подається опис декорацій і «постановочних» ефектів). Водночас при дворі Єлизавети Петрівни режисерська функція фіксується у термінах «інвентатор» (постановник видовищ з машинами); «учредитель позорищных действий» та ін.; не виключено, що й назви «штукмейстер», «шпрінгер», «ташеншпілер», «позитурний майстер» також були пов'язані саме з організацією видовищ.

У Німеччині слово *regie* (режисер) вперше фіксується 1771 року; поряд із цим і в Німеччині і в Польщі відомий термін *Inspizienten* (польськ. *inspicjent*) – посадова особа, відповідальна за виходи акторів на сцену тощо, помічник режисера, режисер. Згодом вживається також термін *інсціпієнт* (лат. *inscipient*) – в українському театрі XIX ст., а також у сучасному болгарському, македонському, словацькому і польському театрі це помічник режисера. У німецькому театрі XIX ст. ця посада зіставлялася з посадою театрального інспектора (*Theater-Inspector*).

Термін «режисура» (франц. *mise en scene*, англ. *production, staging, direction*; нім. *Inszenierung, Regie*; ісп. *puesta en*; польськ. *reżyseria*; застаріле укр. «директура» – у С. Чарнецького, «режисерія» – в Івана Франка, «режисерство» – у Марка Кропивницького та Івана Карпенка-Карого) фіксується на початку XIX ст. Німецький «Лексикон театру» 1839-41 рр. так пояснює значення терміна «Regie» – артистичне керівництво групою виконавців; особа, котра здійснює цю функцію, – це справді серце і дихання будь-якої сцени; гарна режисура часто рятує театр там, де дії його дирекції є помилковими; проте погана, непрофесійна режисура здатна негативно вплинути на імідж театру, навіть якщо його дирекція працює на високому рівні; режисер є важливою зв'язковою ланкою між керівним складом театру та підлеглими, між безладом і порядком, між найрізноманітнішими смаками, вподобаннями, переконаннями, між публікою, акторами, касою та мистецтвом тощо; режисер несе велику відповідальність, це важка, безпосередньо взята лише на себе праця; дуже рідко при цьому він отримує належну платню, навіть якщо він працює на високому рівні; режисер часто виступає радником директора з питань репертуару, розподілу ролей, запрошення на роботу акторів та їх звільнення, гастролей, декорацій, костюмів та ін.

У Росії, в журналі «Сын Отечества» 1833 року було видруковано актуальний на той час витяг з паризького видання «Code théâtrale» (1829), в якому було сказано, що режисер «имеет непосредственный надзор за труппою», що він – «дополнение директора», «назначает, по предварительному соглашению с директором, репетиции, позволяет или запрещает вход за кулисы не принадлежащим к театру».

Точну дату першого вживання слова «режисер» і похідних від нього в Україні не зафіксовано. Однак на афішах трупи М. Старицького (1883-1885 рр.) М. Старицький позначався як власник: «Труппа М.П. Старицького», а дрібними літерами зазначалося: «Режисер М.Л. Кропивницький» (чим був невдоволений М. Кропивницький, котрий з сезону 1874-1875 рр. посідав посаду режисера в різних трупах – «на зиму 1874-75 р., – писав він, – заангажував мене антрепренер Свірцевський (по сцені Медведєв) режисером в Херсон»). У 1899 році М. Кропивницький позначений на афіші «Товарищества русско-малорусских артистов М.Л. Кропивницкого» як головний режисер. Постать режисера згадується у п'єсі «Талан» М. Старицького (1894). 1876 року це слово вживає Юрій Федькович у «Послідній увазі» до драми «Довбуш...».

Поряд зі звичним терміном «режисер» з XVII ст. у європейському театрі широко застосовується термін *директор* (англ. *director*; нім. *Schauspieldirektor, Theaterdirector*; ісп. *director de teatro*). У другій половині XVIII ст. термін «директор» відомий у Франції («le Titre de directeur general des spectacles»). 1765 року ця посада відома у Польщі (латиною вона називалася «*Officium Directoris generalis Spectaculorum Generoso*»). У польському театрі XVIII-XIX ст. вживалися словосполучення «директор балету», «директор комедії», «директор музики», «директор опери», «директор ор-

кестру», «директор спектаклю», «директор спектаклю національного Його Королівської Милості» (dyrektor spektaklu narodowego JKM), «директор сцени», «директор театральний», «директор хорів» та ін.

У Росії 1756 року імператрицею Єлизаветою був підписаний указ Сенатові «учредить Русский для представления трагедий и комедий театр», директором якого було призначено П. Сумарокова. 1766 року Катерина II створила Дирекцію Імператорських театрів, першим директором якої був І.П. Єлагін.

1786 року Моцарт створює одноактний зінгшпіль «Der Schauspieldirektor» («Директор театру»), в якому головний герой виконує саме артистичну функцію.

Йоганн Гете, котрий у 1791-1817 рр. очолював Ваймарський придворний театр, посідав посаду директора (тимчасом як обов'язки директора-розпорядника виконував Франц Кірмс); свої обов'язки Гете виконував абсолютно безкоштовно, проте в угоді був такий пункт: «Таємний радник фон Гете забезпечує артистичне керівництво виставами одноосібно і на основі необмежених повноважень». І далі, у спеціальному додатку від 11 грудня 1808 р. Гете пояснював, що саме він має на увазі під «артистичним керівництвом»: «читання й оцінку п'єс; затвердження п'єс до постановки; редагування, скорочення, переробку окремих місць; розподіл ролей; застольні репетиції; за необхідності – індивідуальні репетиції; відвідування сценічних репетицій, особливо ж генеральних; затвердження оформлення, включаючи костюми й реквізит; виготовлення нових декорацій до постановки; а також усе інше, що може знадобитися, аби покращити постановку п'єси».

Польський «Театральний словник» 1808 року протиставляє посаду директора антрепренерові на тій підставі, що контролеві директора підлягає вишкіл театральний і він формує таланти молодих акторів. Щоправда, приблизно в цей же період видрукуваний у Ляйпцигу «Лексикон театру» (1839) чітко розділяє творчу функцію режисера (Regie) й адміністративну функцію директора театру (Theaterdirector).

1812 року Г. Квітка-Основ'яненко у листі до А.В. Владимирова писав: «Имею честь быть директором театра по общему и единодушному избранию». У даному разі також ішлося про функцію артистичного керівника.

У Галичині у XIX ст. термін «директор» вживався для позначення артистичного керівництва театром. Так, Омелян Бачинський у 1864 році був саме директором очолюваного ним театру товариства «Руська Бесіда» – і не лише адміністративним, а й творчим (С. Чарнецький писав про «директуру Омеляна Бачинського»). Так само й Іван Гриневецький у 1882-1889 рр. був саме артистичним директором театру товариства «Руська бесіда», тимчасом як напарник Іван Біберович був адміністративним директором того самого театру в цей самий час. І Йосип Стадник у 1906-1912 рр. був директором, тобто й режисером цього театру. Так само й М. Садовський протягом року (1905-1906) був директором цього театру. М. Садовський називав себе директором власної антрепризи у Києві (1907-1919), яка стала першим стаціонарним київським театром.

З XVIII ст. функція директора фіксується у термінах «директора» або «дирекція» (лат. directio; польськ. dyrekcyja, dyrekcja; нім. Direction) – мистецьке керівництво театром.

Поряд із переліченими в театрі початку XIX ст. фіксуються й інші терміни, що стосуються режисури: мізансцена (франц. mise en scene – розташування на сцені) – у французькій мові цей термін вживається з 1820-х рр. у значенні «режисура», тобто «постановка вистави»; інсценізація (від лат. in – на і scaena – сцена; польськ. – inscenizacja) – у польському театрі – постановка, постава, режисура.

Режисура, кажуть, народилася в останній чверті XIX ст.

Це твердження означає, що режисура – явище модерного театру.

Небезпечність цієї тези обумовлена не лише етичним аспектом (марнославство професії), а й практичними наслідками.

Адже при пов'язуванні, таким чином, «достеменною» режисури виключно з формами, народженими театром кінця XIX ст., ігнорується, а то й радикально заперечується досвід, накопичений до модерним театром упродовж двох з половиною тисячоліть. І не лише технологічний досвід, який

суперечить зручним навичкам та естетичним орієнтаціям театру ХХ століття, а й увесь історичний – етичний, економічний, психологічний, педагогічний та ін. – скарб професії. Що й призводить, укотре вже, до чергового самообкращання.

1. Frankowska B. *Encyclopedia teatru polskiego*. – Warszawa, 2003.

2. Тут і далі терміни подаються за виданнями: Allgemeines Theater-Lexikon oder Encyclopädie alles Wissenswerten für Bühnenkünstler..., Altenburg – Lpz., 1839-1842; An International Dictionary of Theatrical Language / Edited by Joel Trapido, Edward A. Langhas, and James R. Brandon. – Westport, Connecticut: Greenwood Press, 1985; Annales dramatiques, ou Dictionnaire general des Théâtres. – Paris, 1812. – Т. 1-9. – 1809-1812; Bujanski, Jerzy Ronard. *Slownictwo teatralne w polskiej dramaturgii*. – Wroclaw, Uniwersytet Wroclawski, 1971; Chamfort S.-R.-N. et Laporte J. de *Dictionnaire dramatique, contenant l'Histoire du Théâtre, les règles du genre dramatique, les Observations des Maîtres les plus célèbres, et des Réflexions nouvelles sur les Spectacles, sur le génie et la conduite de tous les genres, avec les notices des meilleures pièces, le catalogue de tous les drames, et celui des auteurs dramatiques*. – Paris, chez Lacombe, 1776; Dictionnaire Théâtral, ou Douze cent trente-trois Verites sur les Ditecteurs, Regisseurs, Acteurs, Actrices et Employes des Divers Theatres. – Paris, 1825; [Dmuszewski L., Żółkowski A.]. *Dykcyonarzyk Teatralny*. – Poznań, 1808; Düringer, Ph. J. und Barthels H.. *Theater-Lexikon. Theoretisch-practisches Handbuch für Vorstände, Mitglieder und Freunde des deutschen Theaters*. – Leipzig, Wigand, 1841; Frankowska B. *Encyclopedia teatru polskiego*. – Warszawa, 2003; Jaroszevska T. *Le lexique theatral francais a l'epoque de la Renaissance // Revue de Linguistique Romane*. – 2000. – № 116. – p. 438-455; Jaroszevska, Teresa. *Le Vocabulaire du Théâtre de la renaissance en France (1540-1585): contribution à l'histoire du lexique théâtral*. – Lodz, Wydawnictwo Uniwersytetu Lodzkiego, 1997; John Russel Taylor. *Dictionary of the Theatre*. – Penguin Book, 1966; Kosinski D. *Slownik teatru*. – Zielona Sowa, 2006; Kowalczyk, Rafał. *Rosyjskie slownictwo teatralne w porownaniu z polskim*. ¾ Wroclaw, Uniwersytet Wroclawski, 2005; La Langue Théâtrale. *Vocabulaire historique, descriptif et anecdotique des termes et des shoses du theatre*. Par Alfred Bouchard. – Paris, 1878; Rutkowska M. *Terminologia dramatu i teatru w polskim Oświeceniu*. – Poznań, 2007; *The Penguin Dictionary of the Theatre* by Jonathan Law. – Penguin Book, 2004; *The Theater Dictionary. British and American Terms in the Drama, Opera, and Ballet* By Wilfred Granville. – New York, Philosophical library, 1952; *The Theatre Handbook and Digest of Plays / Edited by Bernard Sobel, Preface by George Freedley*. – N.-Y., 1940; *Theatre Language. A Dictionary of terms in English of the Drama and Stage from Medieval to Modern times*. By Walter Parker Bowman and Robert Hamilton Ball. – New York, Theatre Arts Books, 1961; *Theatre Language. A Dictionary of terms in English of the Drama and Stage from Medieval to Modern times*. By Walter Parker Bowman and Robert Hamilton Ball. Second ed. – New York, Theatre Arts Books, 1976; *Theatre words. An International Vocabulary in nine languages: English, Francais, Espanol, Italiano, Deutsch, Svenska, Magyar, Cesky, Русский*. Compiled and editor for NTU (Nordic Theatre Union) and OISTT (Organisation Internationale Des Scenographes Et Techniciens De Theatre). – Stockholm, Sweden, 1980; Владимиров С. К истории понятия «режиссура» // *Театр и драматургия. Труды Ленинградского государственного института театра, музыки и кинематографии*. Вып. 5. – Л., 1976. – Вып. 5. Детальніше про це див. також: Клековкін О. *Theatrica. Лексикон. Старовинний театр у Європі від початків до кінця XVIII ст.* – К., 2009.

Ганна ВЕСЕЛОВСЬКА,

доктор мистецтвознавства, професор

СЦЕНА І РУХ. КОНЦЕПТИ АКТОРСЬКОГО ІСНУВАННЯ ТЕАТРАЛЬНОГО АВАНГАРДУ

Одним із програмних завдань авангардистської театральної творчості стало формування нового типу актора, розробка новітніх акторських технологій та засобів сценічного існування, що на загал обумовлювалося перехідним етапом в історії культури першої половини ХХ століття. Адже загальновідомо, що в змістовному плані модерністське мистецтво опікувалося культом суб'єктивного начала, складними внутрішніми психологічними переживаннями, цікавилася глибинами людської